

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.Sh.Shermuhhammadov, O.R.Raxmatov Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining mediasavodxonligini rivojlantirish ehtiyojlari va zarurati	8
U.R.Radjabov, K.B.Xakimdjano Maktabgacha ta'lim muassasi tarbiyalanuvchilarini harakatli o'yinlar orqali bolalar psixologiyasini va nutqini rivojlantirish uslublari.....	12
X.A.Yulbarsova Loyihaviy ta'lim - bo'lajak sotsiologlarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning amaliy-texnologik tizimi sifatida	16
Sh.A.Mamajonov Oliy ta'limda ekologik tarbiya mexanizmlarini rivojlantirishning maqsad va vazifalari.....	21
B.Q.Qurbonova Ta'lim jarayonida hamkorlikka yo'naltirilgan pedagogika – shaxsga yo'naltirilgan ta'limning zamonaviy texnologiyalari	25
B.B.Musayev Aholi salomatligini sog'lomlashtiruvchi dasturining umumiy yo'nalishi	31
N.N.Azizov Yuqori malakali kurashchilarning musobaqaoldi texnik-taktik tayyorgarligini boshqarishning ilmiy-metodologik asoslari	35
O.Q.Xasanova Bo'lajak nemis tili o'qituvchilarida og'zaki xatolar bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirishning pedagogik asoslari	42
P.A.Xamrokulov, S.G.Go'furov Физическое воспитание в системе дошкольного образования	48
R.N.Nazimov O'qituvchining pedagogik texnikasi	52
X.M.Shermatova, G.A.Karaboyeva Zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishda axborot texnologiyalarining o'rni	58
U.Q.Maqsudov, M.O.Yuldasheva Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qish savodxonligini oshirishda o'yin va multimedia vositalaridan foydalanish metodlari	62
O.M.Erkaboyev Bolalarning harakat potentsialini maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maqsadli oshirish metodologiyasi.....	66
X.M.Ismoilova Hozirgi davrda Farg'ona vodiysi oila qadriyatlariga ta'sir etuvchi destruktiv omillar	73
G.B.Karimova O'qitish jarayonida faol va interaktiv ta'limning asosiy usullaridan foydalanish hamda ularni qo'llash shakllari va maqsadlari.....	77
З.Б.Санакуллова Технология выполнения упражнений юными гимнастками с предметами	81
A.M.Nurmuhamedjanov Yoshlar musiqiy tafakkurini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari	86
O.F.Qambarov Kichik maktab o'quvchilarining jismoniy tayyorgarligini tabaqalashtirish asosida sog'lom turmush tarzini shakllantirish	93
I.Qirg'izov Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining Forobiy qarashlari asosida kasbiy-pedagogik mahoratini rivojlantirish metodikasi	96
I.I.Tuyichiyeva O'qituvchi faoliyatida pedagogik va kommunikativ qobiliyatlar	100

UO'K: 159.922:372.89

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASI TARBIYALANUVCHILARINI HARAKATLI O'YINLAR ORQALI BOLALAR PSIXOLOGIYASINI VA NUTQINI RIVOJLANTIRISH USLUBLARI

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ ДЕТСКОЙ ПСИХОЛОГИИ И РЕЧИ ЧЕРЕЗ ПОДВИЖНЫЕ ИГРЫ ДОШКОЛЬНИКОВ

METHODS OF DEVELOPING CHILDREN'S PSYCHOLOGY AND SPEECH THROUGH ACTION GAMES OF PRESCHOOL EDUCATION

Radjapov Usmonbay Raximovich¹

¹Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika univesiteti Jismoniy tarbiya va sport kafedrası mudiri, professor

Xakimdjanova Kamola Baxadirovna²

²Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika univesiteti Jismoniy tarbiya va sport kafedrası stajyo'r-o'qituvchisi

Annotatsiya

Bolalarni yoshlik chog'laridan boshlab rivojlanish jarayonida ularni ruhiy holatlari va nutqini ravonligiga e'tibor berilishi bu bolalarni keyinchalik ishlarida turli oqsalishlarni bo'lmasligiga jamiyatda o'z o'rinlarini topib faoliyatlarini davom ettirib yuksalishlari uchun asosiy bo'g'in hisoblanadi. Bu borada esa bolalarni qiziqarli tarzda tarbiyalashda harakatli o'yinlar asosiy vosita bo'la oladi. Ushbu maqolada harakatli o'yinlarni bola ruxiyatini va nutqini barqarorlashtirish uchun ahamiyatlari ko'rib chiqilgan bo'lib, ular ustida kichik tadqiqotlar olib borilib harakatli o'yinlarni ta'sir darajasiga qarab baho berilgan.

Аннотация

Уделение внимания психическому состоянию и беглости речи в процессе развития детей с раннего возраста является основным звеном для того, чтобы эти дети нашли свое место в обществе и продолжили свою деятельность, чтобы в дальнейшем не было задержек в их работе. В связи с этим экшен-игры могут стать основным инструментом интересного обучения детей. В данной статье рассматривается значение подвижных игр для стабилизации психики и речи ребенка, проводится небольшое исследование по ним, а подвижные игры оцениваются по уровню воздействия.

Abstract

Paying attention to the mental state and fluency of speech during the development of children from a young age is the main link for these children to find their place in society and continue their activities so that there are no delays in their work later. In this regard, action games can be the main tool for educating children in an interesting way. In this article, the significance of mobile games for stabilizing the child's mentality and speech is considered, and a small research is conducted on them, and mobile games are evaluated according to the level of influence.

Kalit so'zlari: bola psixologiyasi, muloqot, nutq, ibtidoiy, harakatli o'yin, jismoniy tayyorgarlik, bolalar sporti.

Ключевые слова: детская психология, общение, речь, примитив, активная игра, физическое воспитание, детский спорт.

Key words: child psychology, communication, speech, primitive, active play, physical training, children's sports.

KIRISH

Mamlakatning qudratini belgilaydigan omillar ko'p. Biroq ularning eng asosiylaridan biri shu yurtda voyaga yetayotgan yuksak ma'naviyatli, jismonan sog'lom, har tomonlama barkamol avloddir. Zero, el-yurtning kelajagi bugun kamolga yetayotgan yoshlar qo'lida. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron-bir o'zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni, millatning sog'lom genofondini tayyorlash, avvalo, maktabgacha ta'lim

tizimidan boshlanadi. Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning birlamchi, eng asosiy bo'g'ini hisoblanadi"¹ degan so'zlari ham yuqoridagi gaplarimizni yana bir isboti bo'la oladi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi asosida yosh avlodni yuksak intellektual salohiyatli, zamonaviy bilim va tafakkurga ega, ayni paytda sog'lom turmush tarziga rioya qiladigan, jismonan sog'lom, ruhan tetik insonlar etib voyaga yetkazishning samarali tizimi hayotga izchil tatbiq etilmoqda. Bu jarayonda o'g'il qizlarimizni jismonan sog'lom, kuchli, irodali va yuksak intellektual salohiyatga ega insonlar etib tarbiyalashning bosh omili, o'zbek sportining kelajagi xalqaro maydondagi obro'-e'tiborini yuksaltirish asosi bo'lgan bolalar sportini rivojlantirish umummilliy harakatga aylandi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Maktabgacha ta'lim jarayonida olgan tarbiya insonni jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun muhim omil hisoblanadi. Bu yoshda bolaning turli qobiliyatlari jadal rivojlanadi, xarakter xususiyatlari rivojlanadi, sog'lig'ining poydevori qo'yiladi va jismoniy faoliyatning turli shakllarida samarali ishtirok etish uchun zarur bo'lgan jismoniy sifatlar shakllanadi. Aynan jismoniy tarbiya zamonaviy jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlariga muvofiq, har bir bolaning doimiy va to'liq rivojlanishi huquqini amalga oshirishni ta'minlashga chaqiradi. Muloqot qilish qobiliyati inson faoliyatining har qanday sohasidagi muvaffaqiyat omillaridan biridir. Elementar muloqot ko'nikmalarining yo'qligi birgalikdagi faoliyatda ko'plab nizolarga olib keladi (A.A.Бурлаков, 1997; О.П.Дегтярева, 2000; О.Н.Корац, 2000; М.Э.Вайнер, 2004; Е.А.Смирнова, 2005). Kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ o'zaro ta'sir tizimini shakllantirishda o'yin bolalikning ushbu davrining etakchi faoliyati sifatida alohida ahamiyatga ega. Turli o'yin ro'llarini o'ynash va bajarish orqali bolalar voqealarga turli nuqtai nazardan qarashni, boshqalarning harakatlari va manfaatlarini hisobga olishni, me'yor va qoidalarga rioya qilishni o'rganadilar. O'yin ijtimoiy hayotning aksi bo'lib, bolaning har tomonlama rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'yin kollektivi kooperativ munosabatlarga ega, muloqot qilish qobiliyatiga ega ijtimoiy organizmdir (Л.И.Божович, 1981; А.А.Люблинская, 1985; Е.А.Смирнова, 2005 va b).

Ochiq havoda o'tkaziladigan o'yinlar jismoniy tarbiyaning samarali vositasi bo'lib, inson xarakterini tarbiyalashda katta imkoniyatlarga ega. O'yinlar davomida bolalar o'yin guruhida birlashishni, o'yinning muayyan qoidalarga rioya qilishni, turli murakkablikdagi motorli vazifalardan chiqish yo'lini izlashni o'rganadilar. Maktabgacha ta'lim muassasalari amaliyotida ochiq o'yinlar jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida, sayrlarda, sport va ko'ngilochar tadbirlarda qo'llaniladi. Ularning asosiy yo'nalishi maktabgacha yoshdagi bolalarning motor faoliyatiga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish va vosita mahoratining texnikasini mustahkamlashdir. Biroq, bunday kampaniya bilan ochiq o'yinlarning rivojlanish imkoniyatlarini har doim ham hisobga olish mumkin emas (И.М.Коротков, 1984; Н.Я.Михайленко, 1999; Л.И.Пензулаева, 2001; Л.Н.Волошина, 2005; Н.В.Ключева, 2006; Н.И.Дворкина, 2007), bu o'yinchilarning bir-birlari bilan muzokaralar olib borishlari, bo'ysunishlari, do'stlarini eshitishlari, harakatlarini davom ettirishlari yoki yordam berishlari, mavjud qoidalarga o'zlarining xohish-istaklarini bo'ysunishlari zaruratidan iborat. Aynan shunday vaziyatlar jarayonida bola boshqalarni tushunish va hurmat qilishni, taqiqlarni engishni o'rganadi.

NATIJARLAR VA MUHOKAMA

Maktabgacha yoshdagi jismoniy tarbiyaning hozirgi holatini tahlil qilish o'rganilayotgan muammo jihatida, xususan, maktabgacha yoshdagi bolalar o'rtasida bir qator muhim qarama-qarshiliklarni aniqladi.

- kommunikativ shakllanishning yosh shakllari bolalarning qobiliyatlari va katta maktabgacha yoshdagi ularning namoyon bo'lish darajasiga pedagogik ta'sir mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi;

- ochiq o'yinlarning muhim rivojlanish salohiyati va kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy tarbiyasida ulardan cheklangan foydalanish;

- maktabgacha yoshdagi bolalarning muloqot ko'nikmalarini shakllantirish sharoitida ochiq o'yinlar uchun keng imkoniyatlar va yetarli darajada emas ularni amalga oshirishning ilmiy asoslangan uslubiy yondashuvlarini ishlab chiqish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning asosiy maqsad va vazifalari bolalarni jismoniy va aqliy jihatdan rivojlantirish, ularning ruhiyat, shaxsiy qobiliyatlari, intilishi va

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev. Maktabgacha ta'lim tizimi bo'yicha 19.10.2017 yil yig'ilishi.

ehtiyojlarini qondirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga, mustaqillik g'oyalariga sodiq holda voyaga etib borishini ta'minlash, ularni maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yilgan davlat talablariga muvofiq maktab ta'limiga tayyorlashdan iborat. Bola dunyoga kelgan kundan boshlab, davlat va jamiyat hamda ota-ona zimmasiga uni sog'lom, aqlli, xushxulqlik qilib tarbiyalash vazifasi qo'yiladi. Davlat va jamiyatning kelajagi yosh avlodning qanday voyaga etishiga ko'p jihatdan bog'liqdir. O'z navbatida jamiyat taraqqiyoti millatning ma'naviy darajasi bilan belgilanadi. Shu bilan birgalikda biz ham shu mavzuga qo'l urib, ilmiy, ilmiy-uslubiy manbalarni tahlil qildik, ko'pgina ilmiy anjumanlar materiallarini o'rganib chiqdik.

**Harakatli o'yinlarning jismoniy sifatlarini va nutqni kuchliroq rivojlantirishiga ko'ra
ekspert baholari (5 balldan)
Katta maktabgacha yoshdagi bolalar (5-7 yosh)**

№	O'yinlar nomi	Jismoniy sifatlar					Nutqni rivojlanishi	Insoniylik fazilatlarini
		Kuch	Tezkorlik	Chaqonlik	Egiluvchanlik	Chidamlilik		
1	Qopqon	2				3	4	4
2	Cho'loq qarg'a					5	3	4.5
3	Muz qot		4	4		5	3.5	3
4	Biz futbolchilarmiz		4			5	3	4
5	Niynadan baland		2			3	3	3.5
6	Yig'im			4	2	4	3	4
7	Bo'ri va quyon		4	4		3	3.5	4.5
8	Epchil bolalar		4	4		3	4	3.5
9	Quvlashmashoq		4.5	4		5	4	4.5
10	Ayiq polvon bollar	3		4		4	4.5	4

XULOSA

Adabiyotlardagi ma'lumotlarga ko'ra, maktabgacha ta'lim muassasalarida 5-6 yoshli bolalarni fiziologik-anatomik va psixologik xususiyatlari juda murakkab rivojlanganligi olimlar tomonidan o'rganib chiqilib, A.I.Kravchuk tadqiqotlarida asosan bolaning anatomik-fiziologik rivojlanishlari keng ochib berilgan. 5 yoshdan 6 yoshgacha bo'lgan davr ichida katta yarim sharlar po'stlog'ining jadal suratda morfofunksional etilishi tufayli asab faoliyatining kuchi va harakatchanligi jiddiy ravishda ortishi aniqlangan. Ba'zi mutaxassislar hozirgi bolalarda o'sish va rivojlanishni ijobiy hol deb hisoblaydilar, lekin insonning morfologik o'sish jarayoni 6 dan 17 yoshgacha bo'lib, bu vaqt to'g'ri umurtqa shakllanishida muhim jarayon bo'lib hisoblanishi ba'zi adabiyotlarda ta'kidlab o'tilgan. 5-7 yoshli bolalarni psixologik xususiyatlari maktabgacha yosh shaxsning rivojlanishi uchun ajoyib bosqichlari bolalar psixologiyasida qayd qilinib, aynan ana shu bosqichda bolada atrof-olam haqidagi tushuncha shakllanishi, uning aqliy va ruhiy rivojlanishi kuzatilganligi, bola miyasining funksional imkoniyatlari esa 6-7 yoshgacha, ayniqsa, jadal rivojlanishi isbotlangan. Ayniqsa bolaning tayanch-harakat tizimida uchraydigan nuqsonlari bolaning ruhiyatiga katta salbiy ta'sir etishi ko'plab tadqiqotlarda keltirilgan. V.A.Slastenin, I.F.Isayev, Ye.N.Shiyanovlar 5-6 yoshli bolalarning pedagogikada jismoniy tarbiya bo'yicha tasniflar yaratishgan. 5-7 yoshli bolalar uchun A.A.Potapchuk, S.V.Matveyev, M.D.Didur to'g'ri umurtqa shakllanishida mashqlarni sistemlashtirishni ishlab chiqib, tayanch-harakat tizimida uchraydigan nuqsonlarga, ularga beriladigan maxsus jismoniy mashqlar bolaning yoshi, jinsi, sog'lig'iga, shuningdek, bolada

PEDAGOGIKA

uchraydigan nuqsonlarning turi va darajasiga qarab maxsus jismoniy mashqlar tavsiya etishgan. Bolalar organizmini faol bo'lishi va to'g'ri rivojlanishida harakatli o'yinlarning ahamiyati katta bo'lib, o'yinlar orqali bola ham jismonan ham aqlan rivojlanadi. Bola psixologiyasi, jismoniy qobiliyati va nutqi to'g'ri rivojlanishi uchun o'yinlar ketma ketligi to'g'ri tanlab olingan bo'lishi muhim sanaladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. KB Khakimdjanovala "Maktabgacha ta'lim jarayonida tarbiyalanuvchilarda jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining nazariy asoslari"
2. KB Khakimdjanovala "Growth and development of preschool children"
3. KB Khakimdjanovala "PHYSIOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SIGNIFICANCE OF SPORTS AND MOVEMENT GAMES FOR CHILDREN DURING PRESCHOOL EDUCATION"
4. KB Xakimdjanovala "Maktabga tayyorlov guruhi bolalarini ijtimoiy hayotga tayyorlashda sog'lom turmush tarzining mazmuni va samaradorlik texnologiyasi"
5. UR Radjapov, KB Xakimdjanovala "Maktabgacha ta'lim muassasalarida tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarda jismoniy sifatlarini milliy harakatli o'yinlar orqali rivojlantirishni didaktik ahamiyati"
6. Z.Y.Gaziyeva "Davolash jismoniy tarbiyasi"
7. "Направленное воздействие подвижных игр на развитие коммуникативных способностей детей старшего дошкольного возраста" Николаевна.Е.С
8. "Подвижные игры и упражнения для развития речи у детей с ОНР" Сорокина.Н.А
9. "Использование народной игры для стимулирования речевого развития дошкольников" Леонова.Е.К
10. "Организация подвижных игр детей среднего дошкольного возраста" Крысанова.М.Ф